

Tunnekieli tutuksi äidinkielen tunnilla

S I R P A - M A I J A H A R J U N K O S K I

Kello soi. Oppilaat valuvat hitaasti suomen luokkaan. Joku puhuu englantia kaverinsa kanssa, vaikka on yhdessä sovittu, että äidinkielen tunnilla keskustelukieli vaihtuu suomeksi. Pulpetit on aseteltu ryhmiin. Ikkunan takana kasvavat koivut tuovat vihreää hämyistä tunnelmaa tilaan. Takaseinällä on vanha lasiovinen kirjahylly täynnä kirjoja. Oppilaiden tekemät iloisenväriset kirjallisuusaiheiset työt koristavat seiniä. Opettaja sytyttää satulampun hiljaisen lukutuokion merkiksi. ”Kuka on varastanut kirjani deskistä?” joku huutaa. Vähitellen hälisevä joukko hakee omat kirjansa ja etsiytyy mukavaan paikkaan, rauhoittuu ja avaa kirjansa. Tunnelma on tiheä ja levollinen. Yli 20 oppilasta uppoutuu tarinoihin hiiskumatta.

Kouluopetus ei ole terapiaa, mutta kirjallisuusterapeuttinen työskentely sopii oivallisesti äidinkielen opetukseen. Menetelmää on käytännössä kokeiltu lähes kymmenen vuoden ajan alakoulun englanninkielisten 1.–6. luokkien suomen kielen opetuksessa. Oppilaat opiskelevat englanniksi. Opetus noudattaa suomalaisen peruskoulun opetussuunnitelmaa. Oppilaat opiskelevat myös suomen kieltä, joka on valtaosan äidinkieli. Suurin osa oppilaista on asunut ulkomailla ja käynyt siellä koulua.

Lapsen ensimmäinen kieli

Äidinkielen lehtori Kaija Kuirin (1994) mukaan äidinkielenä ennen kouluikää opittu puhekieli on lapsen ensimmäinen kieli. Lisäksi lapsi on saanut kosketuksen joukkoviestinten puhekieleen. Viimeistään koulun alkaessa syntyy suhde kirjakieleen. Näiden kolmen kielimuodon suhde saattaa vääristyä, jos lapsi ei

saa koulussa
naiseen äidin

Englan
siä tun
kielenä
dettaar
pohtim

Englannink
dyllistä työ
kieleen. He
käyttämää
Oppilaiden
suomen kie
suomen ki
on usein va
on rikastut
kielen vaik
luvun alku

Kirjallis
äidinkie

Kirjallisu
oppitunn
tamisessa
suusterap
nallisuutt
henkilöh
kautta sa
mista kir
Materiaa
keys.

saa koulussa aktiivisesti pitää yhteyttä niistä tärkeimpään, varsinaiseen äidinkieleensä, spontaaniin puhekieleen.

Englanninkielisessä opetuksessa opiskelevat oppilaat saattavat kärsiä tunnevajauksesta, jos heillä ei ole mahdollisuutta käyttää koulu-kielenään omaa tunnekieltään. Heidän on hyödyllistä työstää suhdettaan sekä äidinkieleensä että vieraaseen kieleen. Heitä ohjataan pohtimaan, mikä on heidän tunnekielensä.

Englanninkielisessä opetuksessa opiskelevien oppilaiden on hyödyllistä työstää suhdettaan sekä äidinkieleensä että vieraaseen kieleen. Heitä ohjataan pohtimaan, millaiset asenteet heillä on käyttämiään kieliä kohtaan ja mikä on heidän tunnekielensä. Oppilaiden kanssa on sovittu, että äidinkielen tunneilla puhutaan suomen kieltä. Pyritään välttämään sekakieltä, jota on esimerkiksi suomen kieleen sekoittunut englannin kielen käyttö. Oppilaiden on usein vaikea löytää suomenkielisiä ilmauksia, joten tavoitteena on rikastuttaa suomen kielen sanavarastoa. Kuitenkin englannin kielen vaikutus putkahtelee aika ajoin oppilaiden puheessa, kuten luvun alkutekstissä.

Kirjallisuusterapeuttiset menetelmät äidinkielen opetuksessa

Kirjallisuusterapeuttisia menetelmiä voidaan käyttää äidinkielen oppitunneilla sekä luovan kirjoittamisen että kirjallisuuden opettamisessa. Kirjastonhoitaja Leena Sippolan (1985) mukaan kirjallisuusterapian avulla pyritään vahvistamaan ja kehittämään persoonallisuutta. Se tapahtuu siten, että ihminen samastuu kirjallisiin henkilöihämiin. Toinen tapa on luovan kirjallisen toiminnan kautta saada oivallusta itsestä. Tämä voi tapahtua käyttämällä valmiita kirjallista materiaalia, kuvia tai filmejä tai kirjoittamalla itse. Materiaalin valinnassa korostuu ohjaajan psykologisen vaiston tärkeys.

Äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Elina Kouki (1994) kirjoittaa kirjallisuuden opetuksesta peruskoulussa ja lukiossa. Hän korostaa, että äidinkielen opetussuunnitelmaa laadittaessa peruskoulun kirjallisuuden opetuksessa on keskitytty elämyksellisyyteen, fiktiivisyyteen ja kulttuuritietouteen. Nämä kolme asiaa painottuvat eri kouluasteilla eri tavoin. Alaluokilla kirjallisuuden ja lukemisen painopiste on elämyksellisyydessä. Kirjallisuuden tulisi olla läheinen ja mieluinen asia. Elämyksellisen lukemisen kautta on mahdollista oivaltaa luetun fiktiivisyys; kirjailijat keksivät itse – minäkin osaan keksiä. Myös kulttuuritietoutta on mahdollista välittää kirjallisten elämysten kautta. Tunnemuisti on hyvä keino istuttaa oppilaiden tietoisuuteen yhteisiä tarinoita ja sankareita.

Kirjastonhoitaja, kirjallisuusterapeutti Riitta Papusen (1995) mukaan kirjojen henkilöhaamot tarjoavat oppilaille hyviä samastumisen kohteita. Niiden avulla päästään keskustelemaan sekä omista että toisten tunteista, jolloin syntyy uusia oivalluksia. Kyse on oivalluksista, joissa tunteilla on keskeinen rooli. Kirjallisuusterapia voidaan määritellä kasvun prosessiksi, jossa painopiste ei niinkään ole lukemistapahtumassa, vaan ohjatussa keskustelussa ja siinä syntyneissä oivalluksissa.

Tunnekieli itsetunnon vahvistajana

Oppilaat voivat kärsiä jonkinlaisesta tunnevajauksesta, koska heillä ei ole mahdollisuutta käyttää koulukielenään omaa tunnekieltään. Vieraalla kielellä opiskelu saattaa olla monelle väsyttävää etenkin, jos vieraan kielen taito ei ole riittävä. Silloin voi joutua sulkemaan monia asioita pois koulun arjesta. Kirjallisuusterapeuttien harjoitusten avulla oppilaiden sanavarasto laajenee, luottamus omiin kykyihin kasvaa ja arvostava suhtautuminen oppilastovereiden tuotoksia kohtaan lisääntyy. Riitta Papusen (1995) mukaan kirjallisuutta voidaan kirjallisuusterapeuttisessa työskentelyssä käyttää välineenä autettaessa lapsia ja nuoria heidän omanarvontuntonsa ja yksilöllisyytensä rakentamisessa. Samalla suomalainen kulttuuri tulee tutuksi erityisesti monikulttuurisista taustoista tuleville lapsille.

Kirjallisuusterapeuttisessa työskentelyssä kirjoittamisen virikkeinä käytetään muun muassa mielikuvia, valmiita tekstejä, sa-

nalistoja, yksittäisiä sanoja, kuvia, esineitä, musiikkia, liikettä ja erilaisia ääniä. Joskus kirjoittamiseen ryhdytään maalaamisen virittäminä, toisinaan taas lähiympäristöä havainnoimalla. Kirjoittamistilanteet pyritään luomaan innostaviksi ja kannustaviksi. Luovassa kirjoittamisessa pääasiana on iloinen tekstin tuottaminen. Hyvään käsialaan, kirjoitelmien kuvittamiseen ja tekstin koristeluun kannustetaan. Tuotoksista saatetaan rakentaa seinätauluja, pieniä kirjoja ja tarinalippaita.

Luokasta pyritään luomaan kirjoittamaan rohkaiseva kirjailijayhteisö. Huolehditaan siitä, että jokaisella kirjoittajalla on tekstilleen lukija ja että jokainen saa innostavaa ja kannustavaa palautetta.

Tämän luvun harjoitukset on kuvattu pääasiassa alakoulun oppilaiden tekeminä, mutta ne toimivat myös yläkoulussa ja lukiossa.

Elämyksiä ja oivalluksia

Kirjailija Marguerite Duras (2005) sanoo uskovansa, että kirjoittaja osoittaa aina tekstinsä jollekulle, esimerkiksi lukijalle. Opetuksessa jokaisen oppilaan työ tehdään näkyväksi ja sitä arvostetaan.

Elina Kouki (1994) katsoo, ettei kirjallisuuden ja kirjoittamisen opetus ole mikä tahansa opetustilanne. Avoimuus ja luottamuksellisuus ovat edellytyksiä opetuksen onnistumiselle. Äidinkielenopettajan on uitava virran mukana, sukeltava syvyyteen. Opettajan on oltava asiantuntija, mutta se ei riitä. Vain innostunut ja aidosti kirjallisuudesta ja kirjoittamisesta kiinnostunut opettaja on vakuuttava.

Innostuneelle opettajalle kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käyttöön ottaminen tuo opetukseen uutta haastetta ja syvyyttä. Sillä tiellä on mahdollisuus löytää uusi ja antoisa tapa työskennellä, saada kosketus omiin tunteisiin sekä tavoittaa omaa luovuutta, joka opettajan perinteisessä autoritaarisessa roolissa on helposti kateissa.

Opettajan sisäinen maailma tutuksi

Ennen kirjallisuusterapeuttisten menetelmien käyttöä opetuksessa opettajan on hyvä pohtia omaa suhdettaan luovuuteen ja taiteisiin esimerkiksi taideterapeutti Cathy A. Malchiodin (2007) laatimien kysymysten avulla:

- Mikä on ollut oma suhteesi taiteisiin elämäsi eri vaiheissa ja miten se on kehittynyt? Piirsitkö lapsena mielelläsi? Maalaitko, kirjoititko päiväkirjaa tai tarinoita? Ahmitko kirjoja tai piirsitkö sarjakuvia? Opettiko joku sukulaisesi sinut tekemään käsitöitä? Muistuu mieleesi taulu tai kuva lapsuutesi kodin seinällä?
- Millaisia uskomuksia perheelläsi oli taiteista?
- Harrastitko lapsena tai nuorena jotain erityistä taiteen lajia? Teitkö käsitöitä tai rakentelitko jotain? Kirjoititko, soititko tai maalaitko?
- Onko sinulla kielteisiä kokemuksia, jotka liittyvät taiteisiin? Sanottiinko sinulle esimerkiksi, ettet ole taiteellisesti lahjakas, vaan pikkusisaresi on perheen taiteilija, tai että taiteelliset tuotoksesi eivät ole kyllin hyviä?

Jos haluat, voit hetken pohtia edellä olevia kysymyksiä ja kirjoittaa niihin vastauksia ja käydä sillä tavoin läpi omaa henkilökohtaista taidehistoriaasi ja selventää sitä.

Malchiodin mukaan omat kielteiset kokemukset taiteen ja luovuuden alueella voivat vaikeuttaa taiteen tekemisestä nauttimista ja estävät ohjaamasta muiden taideprosessia täysipainoisesti.

Opettajalle oman sisäisen maailman löytäminen on merkityksellistä. Silloin hän voi opastaa sille tielle myös oppilaita. Tärkeää on luoda turvallinen ja kritiikitön ilmapiiri sekä minimoida kilpailutilanteet oppilaiden kesken heidän tuotoksiaan yhtäläisesti arvostamalla. Asenne ”kaikki tekstit ovat hyviä” on suositeltava. Opettajan tärkeänä tehtävänä on rohkaista itsekriittisyydestä irrottautumisessa.

Psykologi, Gestalt-terapeutti Terhikki Linnainmaan (2005) mukaan kirjallisuusterapia ei ole samaa kuin runoista, teksteistä ja kirjallisuudesta keskusteleminen kirjallisuuden näkökulmasta. Kirjallisuuskeskusteluissa keskustelun kohteena on teksti, mutta kirjallisuusterapiassa tunnevaste on tärkeämpi kuin tekstin merkitys.

Luottamuksellisessa ja turvallisessa ilmapiirissä luovuus kukoistaa. Silloin oppilaat uskaltavat puhumaan myös tunteistaan. Monipuolinen mielikuvituksen ruokkiminen innostaa ja herkistää kirjoittamaan.

HARJOITUS Esittelen itseni

Oppilas kirjoittaa etunimensä pystysuoraan paperin vasempaan reunaan. Hän jatkaa kirjoittamalla itseään kuvaavan, jokaisella etunimen kirjaimella alkavan lauseen. Oppilas esittelee itsensä kirjoittamiensa lauseiden avulla. Keskustellaan, toiko esittely luokkatoverista uusia piirteitä esiin.

S itkeä. Ei siis luovuta missään tilanteessa.

I lo ja energia näkyvät kasvoista.

R oppakaupalla harrastuksia, mikä antaa puhtia.

P akolla ei synny mitään uutta.

A amu-unet ovat päivän pelastus.

Tehtävä sopii uuden ryhmän ensimmäiseksi tehtäväksi ja myös ryhmään tulevan uuden oppilaan esittelyksi.

HARJOITUS Lempikirja ja amuletti

Oppilas esittelee lempikirjansa pukeutumalla joksikin kirjan henkilöksi. Hattu, viitta tai taikasauvakin riittää pukeutumiseksi. Oppilas tuo kirjan lisäksi mukanaan kouluun jonkin esineen, joka kuvaa amuletin tavoin kirjan johtoajatusta. Hän lukee itselleen mieluisan tekstikatkelman kirjasta ja kertoo, miksi hän pitää juuri siitä kohdasta. Kirjallista keskustelua käydään kannustavassa hengessä.

Harjoitus on helppo toteuttaa, koska oppilaat ovat yleensä innokkaita tuomaan tavaroitaan kouluun.

Urheilullinen ja seurallinen poika, jonka ei ollut helppo keskittyä kirjallisiin tehtäviin, oli lukenut Aili Somersalon (1978) *Mestaritontun seikkailut*. Hän toi mukanaan kouluun ison helmen hopeanvärises-

sä lippaassa, jota hän innolla esitteli. Häntä olivat syvästi koskettaneet Mestaritontun oikeudenmukaisuus sekä Kyöpelinvuorelle Mestaritontulta varastettu helmi ja sen ympärillä käyty hyvän ja pahan taistelu.

Usein pukeutuminen rooliasuun tuo esiin uuden piirteen oppilaasta, ja oppilas tulee toisella tavalla näkyväksi ryhmässä. Edellä olevassa esimerkissä korostuivat pojan sisäistämät arvot, kuten reiluus, rehellisyys ja toisten tunteista välittäminen.

Riittien avulla leikin ja mielikuvituksen maailmaan

Suuressa ryhmässä kirjoittamaan siirtyminen ei ole kaikille oppilaille helppoa. Se vaatii pysähtymistä, rauhoittumista ja oman itsensä kuuntelua. Opettaja voi kehitellä oppilaittensa kanssa jonkin säännönmukaisesti toistuvan tavan, joka toimii siirtymäriittinä kirjoittamiseen. Luokassa ehkä sytytetään satulamppu merkiksi kirjoittamistuokion aloittamisesta. Luokassa saattaa olla satutuoli, joka toimii tarinan lukijan kunniapaikkana. Satutuoliksi sopii vaikkapa vanha keinutuoli. Luokkatilan viihtyisyyteen kannattaa panostaa, sillä se edesauttaa aistien herkistämistä kirjoittamistapahtumalle.

Lasten maailmassa leikki ja mielikuvitus ovat tärkeitä ja luonnollisia asioita. Lapsi oppii leikin kautta; leikki on lapsen työtä. Kouluopetuksessa leikin osuus helposti unohtuu. Luovien menetelmien käyttö antaa leikille ja mielikuvitukselle niille kuuluvan arvon. Se lisää myös oppilaiden viihtymistä koulussa, mikä on Suomen korkeatasoisen koulun haaste.

Taideterapeutti Hanna Hentinen (2007) pohtii *Taideterapian perusteet* -kirjassa virittäytymistä taidetyöskentelyyn seuraavasti: Ekspressiivinen taideterapia kuvaa taidetyöskentelyssä tapahtuvaa leikin ja luovuuden aluetta saksan Spielraum ja englannin play range -käsitteillä. Lastenlääkäri ja psykoanalyttikko Donald Winnicot puhuu transitionaalitilasta, välitilasta, jossa mielikuvitus ja reaalityöskentely kohtaavat.

Luna ja Julius – lukevat sisarukset. Kuva: Johanna Sippo.

Ekspressiivisen taideterapian pioneeri, PhD Paolo J. Knill (2005, 137–138) puhuu low skills / high sensitivity -metodin puolesta ja sanoo, että kun aistimme ovat herkistyneet, teemme vähäistenkin taiteellisten taitojen avulla uusia oivalluksia ja voimme luottaa löytämiimme vastauksiin.

Professori Paolo J. Knill (2004) on kiinnittänyt huomiota luovuuden ja leikin tilan kehystämiseen sisään- ja ulosmenoilla, koska leikkutilassa vallitsee toisenlainen maailman kokemisen tila. Se on epämuodollisen vapaan ilmaisun ja mielikuvien logiikan aluetta. Sisääntulossa asiakas jättää arkielämänsä ja sen huolet ja saapuu taiteen kielen toisenlaisen logiikan alueelle. Ulosmenossa hän joutuu kohtaamaan kahden erilaisen logiikan haasteellista konfrontaatiota. Useimmiten nämä ”sisään” ja ”ulos” sijoittuvat lähelle tapaamisen aloitusta ja lopetusta, mutta niitä voidaan toistaa myös useita kertoja. Taiteen avulla ”leikkimisen” jälkeen palataan takaisin arkitodellisuuteen tutkimaan sitä, mitä taiteellinen kokemus kertoo ihmiselle hänestä itsestään. Leikkutilan tarkoitus on toimia vastakohtana arjessa koetuille rajoitteille ja löytää uusia mahdollisuuksia. Samalla tavanomainen näkemys asioista saattaa asettua uuteen valoon.

Onnistuminen kuuluu kaikille

Kaikki koululaiset eivät voi hyvin. Koulu palkitsee lähinnä hyviä suorituksia. Heikon oppilaan on vaikea saada onnistumisen kokemuksiä, mikä on tärkeää lapsen hyvinvoinnille ja itsetunnolle. Sen vuoksi on tärkeää työskennellä Knillin (2004) kehotuksen mukaisesti leikin ja mielikuvituksen alueella, koska se avaa tunnelukkoja. Tämä ei tietenkään sulje pois järjen käyttöä. Sitä tarvitaan silloin, kun pohditaan rakentavassa ilmapiirissä, miten kukin oppilas voisi entisestään kehittyä kirjoittajana.

On tärkeää, että oppilaalla on mahdollisuus heikoillakin taidoilla kokea tyydytystä ja saada onnistumisen elämyksiä tekemästään työstä. Onnistumisen elämyksistä tulee positiivinen riippuvuus, jonka oppilas haluaa kokea uudelleen. Helposti oppivalla lapsella prosessi toimii siten, että hänen innostuksensa oppia lisääntyy entisestään, kunhan muistetaan pitää tavoitetaso jatkuvasti korkeana.

Leikinomainen, luovuutta esiin houkutteleva tapa työskennellä sopii hyvin luokkatyöskentelyyn. Usein koulutyöskentelyssä vaaditaan täydellistä suoritusta ja vertaillaan tuotoksia numeroarvioinnin kautta. Tämä tuo opetukseen arkuutta, epäonnistumisen pelkoa, samankaltaisuuden vaatimuksia sekä esteitä kirjoittamiselle ja itsensä ilmaisemiselle. Tämä kaikki vahvistaa jokaiseen ihmiseen sisään rakennettua kontrollia, joka aiheuttaa vertailua muiden suorituksiin ja saattaa olla este luovalle toiminnalle. Turvallinen ilmapiiri ja salliva ryhmä kannustavat luovaan leikinomaiseen taidotyöskentelyyn, jossa ei ole vain yhtä oikeaa tapaa toimia.

Usein kysytään, mikä on luovan kirjoittamisen ja terapeutin kirjoittamisen ero. Tämä ero on Terhikki Linnainmaan (2005) mukaan veteen piirretty viiva, sillä luovalla kirjoittamisella ei useinkaan ole terapeutin tavoitteita. Monet kirjailijat ja runoilijat ovat kuitenkin myöntäneet kirjoittamisen olevan heille myös terapiaa, jonka avulla he käyvät läpi elämänsä asioita. Luovuutta on meissä kaikissa. Se on suuri voimavara, joka on mahdollista löytää kirjallisuusterapian välityksellä.

Kuvar

Lapset
rituksia
nustava
nattaa
mispro
taan. Te
tää, mit
Tyhjä
houkut
vailu, e
ympäri
kirjoita
innoitta

Amer
kaan se
Oppilai
tova. S
ja innos
selailles
neeksi
niistä ra
sen hyvä
piirtää j
siksi hy
Ystävä
laat ker
ja lem
kyväksi
pahvin,
kakaush

H
O
to
tet
läh

Tu

Kuvamaailmasta sanojen maailmaan

Lapset ovat koulussa hyvin kriittisiä sekä omia että toistensa suorituksia kohtaan. Kirjoittaja etsii usein tukea muilta. Siksi kannustavan ja avoimen palautteen antaminen on tärkeää ja sitä kannattaa jatkuvasti harjoitella. Oppilaille annetaan aikaa kirjoittamisprosessiin, ja heidän oikeuttaan omiin teksteihin kunnioitetaan. Teksteistä annetaan palautetta, mutta jokainen saa itse päättää, mitä palautetta hän käyttää hyväkseen tekstejä muokatessaan. Tyhjä paperi saattaa ahdistaa. Siksi kirjoittamiseen kannattaa houkutella monipuolisilla menetelmin. Myös maalaaminen, muovailu, elokuvan katsominen, musiikin kuuntelu, liikkuminen ja ympäristön havainnoiminen saattavat sytyttää kuin huomaamatta kirjoittamisen palon. Myönteinen ilmapiiri ja rakentava palaute innoittavat luovuuteen ja siivittävät mielikuvituksen lentoa.

Amerikkalaisen psykoterapeutin Natalie Rogersin (1993) mukaan seinätaulun tekeminen on hyvä keino herätellä luovuutta. Oppilaiden mielestä kuvien leikkaaminen ja liimaaminen on kiehtovaa. Se on toimintaa, joka herättää mielikuvia. Se on rentouttava ja innostava tapa löytää tie ajatusten ja sanojen maailmaan. Lehtiä selaillessaan ja niistä kuvia leikkellessään ei niinkään tule mietti-neeksi lopputulosta. Kuvat saavat mielikuvituksen liikkeelle, ja niistä rakentuu persoonallinen tuotos. Kollaasin teko sopii erityisen hyvin sellaisille oppilaille, jotka eivät omasta mielestään osaa piirtää ja kirjoittaa. He voivat olla vahvasti älynsä kahlehtimia ja siksi hyvin analyttisiä ja kriittisiä tuotoksiaan kohtaan.

Ystäväkirjat ovat suosittuja lasten keskuudessa. Monet oppilaat kertovat mielellään itsestään, perheestään, harrastuksistaan ja lemmikkieläimistään. Seuraava harjoitus tekee oppilaan näkyväksi luokassa. Jokainen oppilas tarvitsee työskentelyä varten pahvin, joka on hänen lempiväriään, sekä värikyniä, liimaa ja aikakauslehtiä.

HARJOITUS Minä saan hahmon

Oppilaita pyydetään leikkaamaan lehdistä kuvia ja sanoja, jotka kertovat jotain heistä itsestään. Kuvia ja sanoja valitessaan heitä kehoitetaan havainnoimaan esimerkiksi seuraavia asioita: perhe ja muut läheiset ihmiset, harrastukset, vahvuudet, ilot, huolet, luonteenpiir-

teet, ulkonäkö, parhaat ystävät, lempipaikka, luontoelämykset, lempimusiikki, idolit, lempivärit ja lempituoksut. Kuvat ja sanat pyydetään järjestelemään pahville sekä liimaamaan ne kiinni. Tuotokselle annetaan nimi. Oppilaat saavat viipyä hetken taulunsa äärellä, ja kuvien annetaan puhua heille.

Halutessaan oppilaat voivat jatkaa harjoitusta seuraavalla tavalla:

HARJOITUS Viisi lausetta

Kirjoitetaan spontaanisti viisi lausetta, jotka alkavat sanoin: Olen, Ajattelen, Tunnen, Toivon, Voin. Heille sanotaan: "Anna kätesi kuljettaa kynää lennokkaasti. Unohda harkinta. Anna mennä!" Lopuksi oppilaat lukevat yhden lauseen joko parilleen tai koko luokalle.

Niitä oppilaita, jotka ovat arkoja ja joille itsensä esiin tuominen ei ole luontaista, on syytä erityisesti kannustaa.

Matka muistoihin

Lapset kokevat nykyisin jatkuvasti monenlaisia muutoksia. Perheet siirtyvät asunnosta toiseen ja muuttavat toiselle paikkakunnalle. Silloin usein myös koulu, ystäväpiiri ja lapselle tuttu ympäristö muuttuvat. Niin ikään ulkomaille muutto sekä paluu takaisin kotimaahan ovat tätä päivää. Tällöin lapsi joutuu etäälle verkostostaan, kuten ystävistään, isovanhemmistaan ja naapureistaan. Joidenkin lasten kohdalla edestakaiset muutot tapahtuvat useita kertoja jo pikkulapsi-iän ja alakoulun aikana. Jatkuvat muuttamiset haittaavat juurtumista myös omaan yhteiskuntaan. Vaikka lapset sopeutuvat muutoksiin yleisesti ottaen hyvin, moni lapsi viestittää olemuksellaan levottomuutta, turvattomuutta ja juurettomuutta. Myös perheen hajoaminen vaikuttaa lapsen kehitykseen.

Englanninkielisessä opetuksessa oppilaat kertovat paljon kodeistaan, huoneistaan, lähiympäristöstään, kouluistaan ja ystävis-tään ulkomailla. Kertomuksista on aistittavissa kaipausta ja ikä-

vää. Oppilaat tuovat usein kouluun valokuvia aikaisemmasta elämästään ja esittelevät niitä luokassa.

Tyttö toi äidinkielen oppitunnille valokuvia asumisestaan ulkomail- la ja järjesteli niitä pulpetin kannelle. Valokuvien viereen hän taittoi kankaisen nenäliinan. Kuvien katselu herätti hänessä haikeutta. ”Oli pakko ottaa nenäliina mukaan. Minua alkaa kuitenkin itkettää, kun katselen rakkaitten englantilaisten ystäväni kuvia ja muistelen heitä.”

Amerikkalaisen kirjailijan Thomas Mooren (2004) mukaan jo kirkkoisä Augustinus sanoi, että ymmärrämme kaiken suhteessa siihen, mitä muistamme. Muistot tarjoavat sekä henkilökohtaisia muistumia tapahtumista että myös arkkityyppisiä kuvia sekä menneistä että aina olemassa olevista asioista. Kun palauttaa mieleensä erilaisia tapoja, joilla elämää voidaan elää, laajetaan ja syvennetään samalla mielikuvitusta. Elämä avautuu uudella tavalla.

Muistot ovat väkevä mahdollisuus

Thomas Mooren mukaan on helppo väheksyä mieleen juolahtavaa muistoa ja pitää sitä merkityksettömänä. Muistot ovat kuitenkin väkevä mahdollisuus.

Pelkästään muiston huomioiminen omassa mielessä ja sen mainitseminen ystävälle antaa sille merkitystä. Muistot pitävät ihmiset koossa sekä yksilöinä että yhteisöinä. Jos ihminen unohtaa, kuka hän on, hän menettää yksityiskohtaisen tuntuman siihen, kuka hän on.

Muistot sitovat menneisyyden nykyisyyteen ja keskittävät huomion pikemminkin tapahtumien mielikuvituksellisuuteen kuin niiden ottamiseen kirjaimellisesti. Muistot ovatkin eräänlaista runoutta.

Kirjailijat Celia Hunt ja Fiona Sampson (1998) puhuvat muistojen löytämisestä. Toimivaksi osoittautunut kirjoitusharjoitus on keskittyä löytämään tarkoituksenmukainen ääni varhaisille muistoille. Tarpeet, joita ilmaisemme menneisyydestä luomiemme mie-

likuvien pohjalta, voivat auttaa meitä tarkastelemaan itseämme nykyhetkessä. Kirjailija Virginia Woolf on hyödyntänyt varhaisia muistojaan teksteissään. Hänen kirjoituksissaan tunteiden ilmaisemisella sanoina on keskeinen piirre. Se on paitsi taiteen luomista myös yritystä selkeyttää omaa identiteettiä. Omaelämäkerrassaan *To the lighthouse* Woolf (1994) kertoo paljon eri aistien, erityisesti näkö- ja kuuloaistin, välittämistä muistoista.

Kuvat siltana muistoihin

Oppilaiden kouluun tuomia valokuvia on mahdollista käyttää opetuksessa monin tavoin. Niistä voi ottaa mustavalkoisia kopioita, jolloin alkuperäiset kuva-aarteet säästyvät. Valokuvat toimivat siltana muistoihin ja omiin juuriin. Siten ne auttavat osaltaan juurtumista ja siirtymistä uuteen kouluun ja luokkaan. Merkityksellistä on jakaa muistoja vastaavanlaisia asioita kokeiden luokkatovereiden kanssa pienessä ryhmässä. Muistelun jälkeen oppilas valitsee pari kuvaa, joita hän käyttää jatkotyöskentelyssä. Seuraava harjoitus herättää muiston uudelleen eloon.

HARJOITUS Muistan

Rentoutetaan keho ja matkustetaan mielikuvamatkan avulla valokuvan aikaan ja paikkaan. Herätellään eri aisteja:

- Miltä koti näytti?
- Miltä siellä tuoksui?
- Millaisia ääniä pihalta kantautui?
- Miltä ruoka maistui?
- Miltä koulupuku tuntui iholla?
- Millainen tunnelma kotipihalla oli?
- Tuntuiko iholla kuumalta vai kylmältä?

Mielikuvamatkan jälkeen kirjoitetaan teksti, joka alkaa sanalla Muistan. Jos kynä pysähtyy, aloitetaan aina uudelleen sanalla Muistan. Kopiot valokuvista sekä kirjoitettu teksti liimataan värikkäälle kartongille. Annetaan työlle nimi. Pysähdytään hetkeksi kuuntelemaan, mitä kuva ja kirjoitettu teksti kertovat. Muistoa voi työstää eteenpäin piirtämällä siihen liittyviä esineitä sekä koristelemalla tuotoksen.

Poika, joka oli muuttanut Amerikasta takaisin Suomeen ja tullut luokalle kesken kouluvuoden, kirjoitti:

Muistan, kun muutimme Amerikkaan. Olin noin seitsemänvuotias ja aloitin juuri koulun. Muistan vieläkin ensimmäisen koulupäiväni ja sen, kuinka paljon minua jännitti. Sain kuitenkin heti monia kavereita. Joka päivä sai tuoda omat eväät ruokatunnille. Muistan edelleen, miltä ensimmäiset eväät maistuivat. Kotonani kerroin äidille, mitä muilla oppilailla oli eväitä. Jos halusi syödä koulun ruokaa, piti maksaa vähän opettajan rasiaan. Perjantaisin halusin aina syödä koulussa, koska silloin sai lautaselleen jotain hyvää roskaruokaa sekä lisäksi jälkiruokaa. Muistan myös, että koulussa ei ollut pulpetteja, vaan kaikki tavarat säilytettiin laatikoissa, joissa oli nimet. Kaikki oppilaat rakastivat jalkapalloa. Sitä pelattiin lähes joka välitunti. Muistan, miten kuuma ihoni oli pelaamisen jälkeen. Muistan myös sen haikeuden tunteen, kun kuulin, että joudumme muuttamaan. Ilokseni sain ystäviltäni koulussa läksiäislahjoja.

Tyttö, jolla jälleen oli edessä muutos elämässä, kirjoitti:

Muistan elämäni Afrikassa. Siellä elämäni oli vapaata, kaunista ja iloista. Tunsin olevani vapaa. Vapaa! Illalla koko perhe istui sohvan ääreen. Ei ollut televisiota, mitä katsella. Mutta se tunnelma oli vertaansa vailla. Se tunne, kun tunsin itsensä tärkeäksi ja rakastetuksi. Se tunne kruunasi kaiken. Siellä ihmiset tukivat toisiaan. Minun perheeni siellä kaukana oli hyvin onnellinen.

Ikävöin elämäni Afrikassa. Miten pehmeältä tuntuikaan mummin hyvänyön suukko ja miten ihanalta tuntui, kun huolet hävisivät.

Mutta on yksi kokemus, jonka yritän unohtaa. Haluan unohtaa ikävän ja haikeuden tunteen, kun lähdin pois. Haluan unohtaa, että kun seuraavan kerran näen perheeni, olen viisi vuotta vanhempi. Haluan unohtaa sen tunteen, kun kauneus, vapaus ja iloisuus hävisivät ja kaikki katosi.

Kirjailija, kirjoittamisen opettaja Natalie Goldberg (2004) kirjoittaa, että on tärkeää nimetä, keitä me olemme, kertoa asuinpaikkojemme nimet ja kirjoittaa muistiin yksityiskohtia elämämme. Olemme eläneet. Hetkemme ovat tärkeitä. Kirjoittajan on rakastettava yksityiskohtia. Hänen tulee nostaa niitä esiin. Hänen tulee muistaa Owatonna kahvilan oranssit pöydät ja penkit.

Muistojen ja juurien etsimisen merkityksestä lapsille ja nuorille löytyy tietoa myös Silja Mäen ja Pirjo Arvolan (2009) toimittamasta kirjasta *Satu kantaa lasta* luvusta Lapset ja nuoret elämäänsä kokoamassa.

Luontokirjoittaminen herkistää aisteja

Suomalaisille kaupunkilaislapsille metsä ja sen aarteet alkavat olla tuntemattomia. Moni lapsi ei tunne havu- ja lehtipuiden eroja eikä osaa nimetä yksittäisiä suomalaisia puita. Päämäntyä siis menee, kun Helsingin Sanomissa kirjoitettiin maaliskuussa 2008, että joka neljäs koululainen ei tunnista mäntyä. ”Jos haluat tietää jotain puusta, mene puun luokse”, kuuluu vanha sanonta.

Luonto on ehtymätön aarreaitta opetuksessa. Kirjallisuusterapeuttiset menetelmät sopivat hyvin luontohavaintojen tekoon ja luonnossa opiskeluun, koska luonnossa liikkumisella jo sinänsä on mieltä herkistävä ja innostava vaikutus oppimiseen.

Kirjailija, kirjoittajakouluttaja Julia Cameron (2004) muistuttaa, että brittiläiset luontorunoilijat olivat innokkaita kävelijöitä. Hän jatkaa, että harvemmin tulemme ajatelleeksi, että runot muodostuvat runojaloista ja että käveleminen kuuluu osaltaan runoilijan luovaan polkuun. Kävelemällä ja liikkumalla luonnossa kirjoittaminen sujuu kuin itsestään. Kun kuuntelee kehoaan, kuuntelee myös sydäntään. Sydän (heart) on siellä, missä taide (art) on.

Ulkoilmassa liikkuminen avaa mielen sopukoita ja auttaa keskittymisessä.

Suunnittelija Tiina Örn (2008) Suomen latu ry:stä kirjoittaa Helsingin Sanomissa aiheesta ”Koulut eivät hyödynnä lähiluontoa riittävästi”. Hänen mukaansa luonnossa liikkuen on mahdollisuus etsiä ja löytää vastauksia, jotka tukevat koulussa tapahtuvaa työskentelyä. Siinä samalla luonto ojentaa käden ja muodostaa suhteen. Tämän suhteen muodostumisen kannalta tutut ja hyviä muistoja mieleen tuovat lähiympäristön luontoalueet ovat tärkeitä. Örn on kartoittanut, miten hyvin erään pääkaupunkiseudun peruskoulun oppilaat tunsivat lähiympäristönsä. Vain yksi yli kahdestakymmenestä haastateltavasta oppilaasta oli tutustunut koulun lähialueella olevaan laajaan, loistavat virkistysmahdollisuudet tarjoavaan metsäalueeseen.

Luonto hiljentää meluisankin luokan

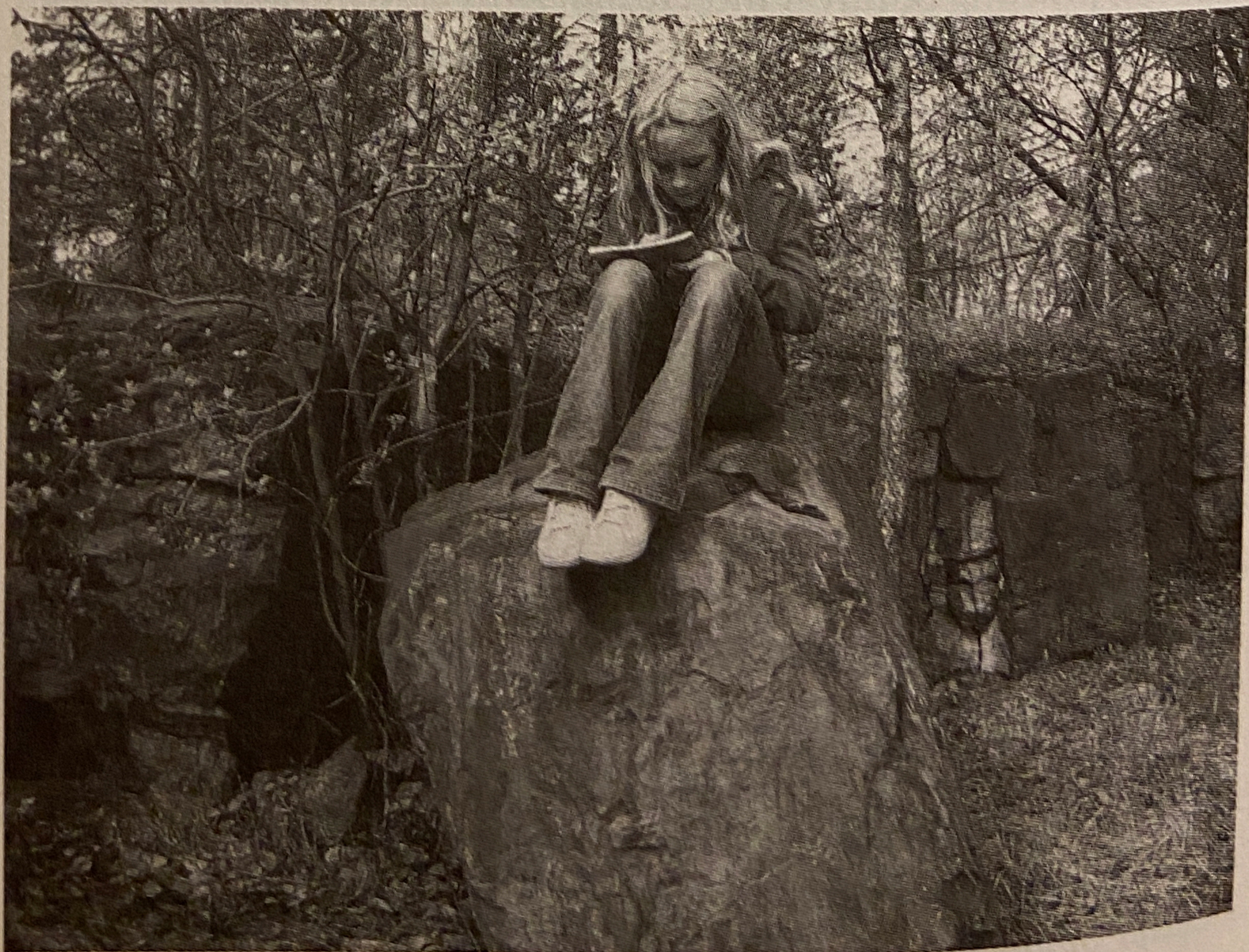
Luonto on täynnä toinen toistaan kiehtovampia yksityiskohtia, joihin voi syventyä ja joista voi kirjoittaa. Luonto pysähdyttää, rauhoittaa, antaa voimia ja herkistää. Se lataa energialla ja toimii samalla oivana vetäytymispaikkana kirjoittamiselle. Kirjailija Natalie Goldberg ja Harry Potter -kirjojen kirjoittaja Joanne Kathleen Rowling puhuvat molemmat kahvilakirjoittamisen puolesta. Goldberg (2004) kertoo, miten hän tapasi maanantaiaamupäivisin kirjoittajaystävänsä kahvilassa ja kirjoitti tämän kanssa muutaman tunnin. Kirjoitettuaan he lukivat tekstinsä toisilleen. Tekstiä syntyi runsaasti, koska he pitivät koko ajan kätensä liikkeessä. Lähteminen liikkeelle kotiympyröistä, ystävyys sekä kirjoitetun tekstin jakaminen toisen kanssa innoittivat heitä.

Suomen mahtavissa luonto-olosuhteissa piilee ainutlaatuinen mahdollisuus markkinoida termiä luontokirjoittaminen. Silloin voi oppia tuntemaan luontoa, herkistyä kokemaan siellä elämyksiä ja samalla rikastuttaa kirjoittamista. Voiko olla kiehtovampaa ja inspiroivampaa paikkaa kirjoittaa kuin iso kivi, puun oksa tai sammalmätäs? Retkelle voi ottaa mukaan myös ystävänsä.

Kirjoittajalla oli mahdollisuus seurata, miten ensimmäisen luokan oppilaat tekivät Norjassa viikoittain aamupäiväretken vuoristoon huolimatta siitä, satoiko vai paistoiko. Sateisena päivänä kaikilla oppilailla oli yllään sadeasut ja jalassaan kumisaappaat.

He söivät eväitä luonnon helmassa märillä kallioilla vesisateessa keskittyneinä ja levollisina. Kukaan ei valittanut säästä. Kukaan ei toteuttanut luomisvimmaansa rikkomalla tai sotkemalla luontoa. Matematiikan tunti pidettiin pienessä kodassa, joka oli rakennettu opetusta varten. Kaikki oppilaat eivät sinne mahtuneet, ja osa heistä osallistui opetukseen kodan ulkopuolella istuskellen. Tavoitteena oli tunnistaa ja kokea erilaisia muotoja. Opetus oli hyvin havainnollista, ja siinä käytettiin osittain metsiköstä löytyneitä elementtejä, osittain pahvista ja puusta rakennettuja malleja. Oppitunnin lopuksi oppilaat kajahduttivat ilmoille ihastuttavan laulun. Tunnelma oli varsin elämyksellinen. Luonto oli tullut oppilaille tutuksi pienestä pitäen.

Vain luonnossa liikkuen ja siellä turvaa tuntien suomalaisilta lapsilta katoaa kammo muurahaisia ja muita pieniä ötököitä kohtaan, jotka joskus voivat pilata muuten onnistuneen retken. Kaiken kaikkiaan luontoretki lisää yksittäisten oppilaiden hyvinvointia sekä koko luokan yhteishenkeä. Luonto hiljentää meluisankin luokan. Aistien herkistäminen ja luonnon äänien kuunteleminen edellyttävät jokaiselta oppilaalta hiljentymistä, pysähtymistä ja vetäytymistä omiin oloihin. Kun se on opittu, se tuntuu oppilaista hyvältä. Tätä kokemusta kannattaa toistuvasti harjoitella oppilasryhmän kanssa.

Minä olen puu

Monen kaupunkikoulunkin vieressä on metsikkö tai puistikko, jonne opettajalla on mahdollisuus tehdä elämyksellisen retken oppilaiden kanssa. Missä muualla voi herkistyä käyttämään kaikkia aisteja niin luonnollisesti ja konkreettisesti kuin metsässä? Siellä kuunnellaan tuulen huminaa ja lintujen liverrystä, nuuhkitaan tuomen kukintaa ja haistellaan kielojen tuoksua. Siellä voi valita lempipuun, jota on lupa halata ja jolle saa kertoa salaisuutensa ja samalla kuunnella, mitä puu vastaa. Elämys on kosketella puun pintaa ja tuntea rungon karhea kosketus. Puussa voi kiipeillä ja aistia sen oksien kannattelun ja turvan jalkojen alla. Luonnossa on mahdollisuus pysähtyä ja nähdä uusin silmin asioita, joiden ohi on ennen kulkenut. Siellä saa tavoitella hiljaisuuden kuulemista ja kuunnella hiljaisuutta.

Ennen kuin ryhmä lähtee metsäretkelle, keskustellaan hiljentymisestä, aisteista ja niiden herkistämisestä. Mukaan otetaan paperia kirjoittamista ja piirtämistä varten, lyijykynät, mahdollisesti värikyniä sekä alustat työskentelyä helpottamaan.

HARJOITUS Minä olen puu

- Jokainen oppilas valitsee oman puun, jonka kanssa hieroo tuttavuutta koskettelemalla, halailemalla ja nuuhkimalla sitä, kiipeilemällä siinä, kuuntelemalla ja kertomalla puulle itsestä. Oppilaita kehoitetaan havainnoimaan, kasvaako puu yksin vai onko sillä kavereita lähellä.
- Oppilas kerää havainnoista sanalista. Yksityiskohdat ovat tärkeitä: hädin tuskin erottuvat äänet, aavistuksenomaisina leijuvat ja äkisti katoavat tuoksut, paikalla näkyvät ja kuuluvat ihmiset sekä eläimet, joista ehkä kuuluu vain kahahdus.
- Oppilas ottaa muistoksi puun lehden tai neulasen, jotta voi myöhemmin tunnistaa puun tietokirjasta tai internetistä. Omasta puusta piirretään metsässä myös kuva. Oppilasta pyydetään havainnoimaan esimerkiksi, onko puu heiveröinen vai vankka. Hän voi mielessään kuvitella, millaiset juuret puulla on. Seisooko se vankasti paikoillaan, vai onko juuristo heikko?
- Luokassa kirjoitetaan minä-muodossa tarina puusta. Apuna käytetään metsässä tehtyä sanalista. Listasta alleviivataan vaikuttavat sanat, joita käytetään tarinassa. Sanoja saa taivuttaa. Teksti aloitetaan esimerkiksi sanoilla ”Olen koivu” sen mukaan, minkä puun on valinnut. Muistellaan aistien avulla saatuja kokemuksia.

oppilaissa suorituspainetta. Niitä voi hälventää kertomalla, että kirjoittamisen tavoitteena on tuoda esiin oma ajatus tai tunne runon muodossa. Runo saa olla hyvin lyhytkin. Loppusoinnolliset runot voi unohtaa, jollei sellainen synny joltain ryhmän jäseneltä itsestään. Kirjallisuusterapeuttisessa kirjoittamisessa prosessi on tärkeää, ei niinkään lopputulos.

HARJOITUS Puuteksti taipuu runoksi

Oppilaat jaetaan 4–6 hengen ryhmiin. Jokainen ryhmä valitsee itselleen mieluisan värisen puuvärin. On hyvä, jos kaikki saavat eriväriset kynät. Ryhmän jäsenet lukevat toistensa puuaiheiset tekstit, etsivät niistä kultajyvät ja alleviivaavat yhden tai kaksi sanaa. Saman sanan voi alleviivata useampi oppilas. Kukin kirjoittaja saa palautetta toisilta ryhmän jäseniltä, mikä auttaa häntä työstämään tekstiään eteenpäin. Jokainen oppilas kirjoittaa omasta tekstistään alleviivattujen sanojen avulla runon. Sanoja saa taivuttaa ja lisätä.

Useita oppilaita innostaa japanilaistyyppisen haiku-runon kirjoittaminen. Tavujen laskeminen tuo runon kirjoittamiseen uuden kiintoisan elementin, ja monelta oppilaalta runoja syntyy kuin liukuhihnalta, ikään kuin vahingossa. Kokemuksen mukaan monet pojat innostuvat kirjoittamaan niin sanottuja matemaattisia runoja.

Haiku-runossa on kolme riviä. Tavuja riveillä on 5 – 7 – 5.

*Kallio hiljaa,
yksin paikoillaan seisoo,
metsää kuuntelee.*

Roosa 10 v

Haiku-runoa voi jatkaa tanka-runoksi, jossa on viisi riviä. Tavuja on riveillä 5 – 7 – 5 – 7 – 7. Luontoaihe sopii hyvin virikkeeksi haikuihin ja tankoihin, koska ne ovat usein tuokiokuvia jostain